

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.1.2.30>

W SPRAWIE KWESTII CECH STOSUNKÓW PRAWNYCH WYNIKAJĄCYCH Z WYRZĄDZENIA SZKODY MORALNEJ W WYKONYWANIU PRZEWOZÓW KOLEJOWYCH

Rostyslav Sirko

*Kandydat nauk prawnych, docent,
dyrektor Czerniowieckiego Instytutu Międzynarodowego Uniwersytetu Humanistycznego
(Czerniowce, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-9698-5865
e-mail: sirko.mgu@gmail.com*

Adnotacja. W tym artykule naukowym ujawniono cechy stosunków prawnych wynikających z wyrządzenia szkody moralnej w wykonywaniu przewozów kolejowych. Należy zauważyć, że pasażer, który ucierpiał w wyniku zatrzymania lub przybycia pojazdu, ma prawo do realizacji prawa do ochrony swoich naruszonych praw, przewidzianych w szczególności w ustawie Ukrainy „O ochronie praw konsumentów”, żądając odszkodowania za szkody moralne. Jednocześnie konieczne jest opracowanie i sklasyfikowanie podstaw odszkodowania za szkodę moralną dla pasażera w zależności od tego lub innego rodzaju naruszenia, które popełnił przewoźnik. W przypadku uszkodzenia życia lub zdrowia pasażera kolej ponosi odpowiedzialność wobec pasażera zgodnie z zasadami określonymi w rozdziale 82 Kodeksu Cywilnego Ukrainy. W trosce o ochronę praw pasażera prawo, mimo istnienia w tym przypadku umowy, ustanawia dla przewozów pasażerskich pozaumowną (deliktową) odpowiedzialność kolei w przypadku uszkodzenia życia lub zdrowia pasażera.

Słowa kluczowe: przewóz, szkoda moralna, transport kolejowy, reforma, stosunki w zakresie przewozu kolejowego, statut kolei, umowa przewozu kolejowego, zobowiązania, kolej, transport.

REGARDING THE ISSUES OF THE PECULIARITIES OF LEGAL RELATIONS ARISING FROM THE INFLICTION OF MORAL DAMAGE IN THE IMPLEMENTATION OF TRANSPORT BY RAIL

Rostyslav Sirko

*PhD in Law, Associate Professor,
Director
Chernivtsi Institute
of International Humanitarian University (Chernivtsi, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-9698-5865
e-mail: sirko.mgu@gmail.com*

Abstract. This article reveals the peculiarities of legal relations arising from the infliction of moral damage in the implementation of transportation by rail. It is noted that a passenger who has suffered as a result of the detention or arrival of a vehicle has the right to exercise his right to protection of his violated rights, provided, in particular, by the Law of Ukraine “On Consumer Protection”, demanding compensation for non-pecuniary damage. However, it is necessary to develop and classify the grounds for compensation for non-pecuniary damage to the passenger depending on the type of violation committed by the carrier. In case of injury to life or health of a passenger, the railway is liable to the passenger according to the rules established by Chapter 82 of the Civil Code of Ukraine. In the interests of protecting the rights of passengers, the law, despite the existence of a contract in this case, establishes for passenger transport non-contractual (tort) liability of the railway in case of injury to life or health of the passenger.

Key words: transportation, non-pecuniary damage, railway transport, reform, railway transport relations, railway charter, railway transport contract, obligations, railway, transport.

ЩОДО ПИТАНЬ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВОВІДНОСИН, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ ІЗ ЗАПОДІЯННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ

Ростислав Сірко

*кандидат юридичних наук, доцент,
директор
Чернівецького інституту
Міжнародного гуманітарного університету (Чернівці, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-9698-5865
e-mail: sirko.mgu@gmail.com*

Анотація. У статті розкрито особливості правовідносин, що виникають із заподіяння моральної шкоди під час здійснення перевезень залізничним транспортом. Відзначено, що пасажир, що постраждав внаслідок затримання або прибуття транспортного засобу, вправі реалізувати своє право на захист своїх порушених прав, що передбачені, зокрема, Законом України «Про захист прав споживачів», вимагаючи при цьому відшкодування йому моральної шкоди. Разом з тим необхідно розробити та класифікувати підстави відшкодування моральної шкоди пасажирів залежно від того чи іншого виду порушення, яке здійснив перевізник. У разі заподіяння життю або здоров'ю пасажирів залізниця несе перед пасажиром відповідальність за правилами, встановленими главою 82 ЦК України. В інтересах захисту прав пасажирів закон, попри наявність у цьому разі договору, встановлює для пасажирських перевезень позадоговірну (деліктну) відповідальність залізниці у разі ушкодження життя або здоров'я пасажирів.

Ключові слова: перевезення, моральна шкода, залізничний транспорт, реформування, відносини з перевезення залізничним транспортом, статут залізниці, договір перевезення залізничним транспортом, зобов'язання, залізниця, транспорт.

Вступ. У тому випадку, якщо зобов'язання з договору перевезення пасажирів і багажу не виконуються або виконуються неналежним чином, то до тих сторін договору, які допустили відповідні порушення, застосовується відповідальність, яка встановлена ЦК України, іншими транспортними кодексами і статутами і, крім того, угодою сторін. При цьому будь-які угоди транспортних організацій з пасажирів і власниками вантажів, що передбачають обмеження або усунення визначеної законодавством відповідальності перевізника, є недійсними, крім тих випадків, коли можливість даних угод прямо передбачена транспортними статутами і кодексами (ст. 920 ЦК України) (Конституція України, 1996).

Матеріальна компенсація за завдання моральної шкоди не є чимось абсолютно новим для законодавства як України, так і інших країн. Навіть більше, у багатьох державах інститут компенсації моральної шкоди є невід'ємною частиною їх правових систем.

Конституція України визнає різні права і свободи за людиною і громадянином, держава бере на себе обов'язок дотримуватися і захищати їх (Іваненкова Н.М., 2016). Зокрема, можливості захисту цілого ряду конституційних і цивільних прав докладно описані в ЦК України.

Основна частина. Теоретичну основу дослідження склали наукові праці таких науковців, як С.С. Алексєєв, А.Г. Биков, Г.С. Гуревич, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, В.А. Єгіазаров, А.Д. Кейлін, Н.С. Ковалевська, В.В. Луць, О.Л. Маковський, Я.І. Рапопорт, А.М. Рубін, Г.П. Савічев, О.М. Садіков, Є.О. Харитонов, М.Є. Ходунов, Я.М. Шевченко, Г.Ф. Шершеневич та інші.

Метою статті є науковий аналіз положень законодавства України з метою здійснення загальної класифікації видів договорів здійснення перевезень залізничним транспортом.

Відповідно до ст. 275 ЦК України (Цивільний Кодекс України, 2003) немайнові права громадян та інші нематеріальні блага охороняються у випадках і порядку, описаних в ЦК України та інших законах, а також в тих випадках і в межах, в яких потрібне застосування методів захисту цивільних прав (ст. 16 ЦК України) від характеру потерпілого нематеріального блага і характеру наслідків цієї шкоди.

Стаття 16 ЦК України визначає немайнову шкоду як засіб захисту прав громадян.

На законодавчому рівні особливо підкреслюється, що Інститут компенсації моральної шкоди дійсно є найбільш важливим способом захисту нематеріальних благ людини. По-перше, це необхідно для правильного розуміння основної мети цього інституту і його специфічної ролі в сучасному національному законодавстві.

Говорячи про моральний ризик, слід перш за все звернути пильну увагу на концепцію шкоди. В юридичній літературі під шкодою розуміється будь-яке відхилення від права, що охороняється правом, майновим або немайновим (Закон України «Про транспорт», 2001).

Також наголошується, що шкода є соціальною концепцією і може бути визначена як наслідок втручання в суспільні відносини. Незаконні дії одночасно порушують норми об'єктивного права і суб'єктивні права фізичних і юридичних осіб. Тому шкода, заподіяна в результаті правопорушення, вважається порушенням суб'єктивного цивільного права. Заподіяння шкоди означає порушення суб'єктивного права.

Водночас цивільна шкода є соціальною концепцією, оскільки порушення суб'єктивного права людини супроводжується порушенням об'єктивного права, порушенням цивільних правовідносин, які визначені і захищені законом (Паліюк, 2006: 15).

Юридичне визначення терміна «моральна шкода» міститься в ст. 23 ЦК України – «це фізичні або моральні страждання, викликані діями, які порушують особисті немайнові права або порушують нематеріальні блага громадянина, а також в інших випадках, передбачених законом».

Докладніше визначення дається на пленумі Верховного суду України від 31.03.1995 № 4, в якому йдеться, що моральна шкода – це моральні або фізичні страждання, викликані діями (бездіяльністю), які впливають на нематеріальні вигоди, які належать громадянину за народженням або за законом (життя, здоров'я, особиста гідність, ділова репутація, недоторканність приватного життя, особисті та сімейні таємниці і тощо), або обмеження його особистих немайнових прав (право на використання свого імені, права автора інші немайнові права відповідно до законів, що захищають результати інтелектуальної діяльності) або порушують майнові права громадян (Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди, 1995).

Разом з тим термін «моральна шкода» як фізичні або моральні страждання не можна віднести до точних законодавчих дефініцій.

О.В. Пушкіна, Т.А. Тодорошко, М.О. Бочарова щодо цього пишуть: «Вживання слова «моральний» в позначенні розглянутого правового інституту досить одіозно...» (Пушкіна, Тодорошко, Бочарова, 2010: 62–65).

На думку авторів, було б правильніше використовувати термін «моральна шкода» замість терміна «моральна шкода», оскільки моральна шкода проявляється в негативних психологічних реакціях жертви, змінах психічного спектра людини, що призводять до фізичних та моральних страждань. Вчені пропонують використовувати загальне поняття «психічна шкода», при цьому вони посилається на досвід Англії та США, де «моральна шкода» виступає як «психологічна шкода», що визначається як «фізичні і психічні страждання», причому психічні страждання розуміються англо-американською судовою практикою як негативні емоційні переживання, реакції.

На думку В.П. Палюка, моральна шкода виражається в заподіяних моральних стражданнях і може полягати в страху, приниженні, безпорадності, соромі, в переживаннях, іншому дискомфортному стані в зв'язку з втратою рідних, неможливістю продовжувати активне громадське життя, втратою роботи, розкриттям сімейної, лікарської таємниці, поширенням сімейної, лікарської таємниці, поширенням відомостей, що не відповідають дійсності, тимчасовим обмеженням або позбавленням будь-яких прав тощо. Фізична ж шкода виражається в заподіянні фізичного болю, задусі, нудоті, запамороченні й інших хворобливих відчуттях. Вона виступає за використання терміна «немайнова шкода», оскільки він включає в себе і фізичні, і моральні страждання одночасно (Палюк, 2006: 15).

Схожої точки зору дотримується К. Церат, вона зазначає, що термін «немайнова шкода» органічно пов'язаний із законодавчо встановленим поняттям «нематеріальних благ», які є саме немайновими благами, оскільки не мають майнового змісту і не викликають майнових несприятливих змін в об'єкті, що охороняється законом благо (Пушкіна, Тодорошко, Бочарова, 2010: 62–65).

М. Матяш так само вважає, що більш правильним було б закріпити в законодавстві поняття немайнової шкоди на протипагу шкоди майнової. Зокрема, фізична шкода, заподіяна злочином, виражається в заподіянні каліцтва, фізичного болю. Відповідно, така шкода може супроводжуватися втратами майнового характеру (Наприклад, у разі втрати працездатності підлягають відшкодуванню втрачений заробіток (дохід), додаткові витрати на лікування, харчування, придбання ліків тощо). Підкресливши в законодавстві немайновий характер фізичних страждань у нинішньому розумінні моральної шкоди, легше було б уникнути змішання понять «компенсація» і «відшкодування» додаткових витрат майнового характеру, що має місце в судовій практиці (Постанова Верховного Суду від 15 квітня 2020 року у справі № 280/1402/19, 2020).

В.М. Кравчук пропонує своє визначення поняття «моральна шкода»: «Моральна шкода – це несприятливі наслідки правопорушення, що зазнає особа у вигляді фізичних, психічних страждань, моральних переживань, соціального дискомфорту, деформації соціальних якостей особи, а також упущеної вигоди і додаткових витрат як наслідку прямого або непрямого применшення немайнових благ». Вчений розширює особистісні втрати громадянина у разі заподіяння йому моральної шкоди та пропонує їх називати «суб'єктивні втрати», якими охоплюються ознаки як немайнової (нематеріальної), так і матеріальної шкоди (Кравчук, 2016: 34–38).

М.Р. Мазур погоджується з тим, що всі болючі відчуття будуть відображатися у свідомості потерпілого і викликати різні психічні переживання, однак фізичні страждання «можуть жити своїм самостійним життям» і тим самим не підпадати під категорію психічних страждань. Автор пропонує ввести термін «нематеріальна шкода», який буде охоплювати і фізичні, і психічні страждання (Мазур, 2020: 73–77).

В.І. Васильків під моральною шкодою розуміє «завдана фізичній особі – незалежно від наміру (привини) – моральний збиток», який виражається в приниженні його почуттів, полягає у створенні у потерпілого негативних відчуттів і емоцій (моральних переживань), спричиняє негативні наслідки для його психіки, має нематеріальний характер, опосередковано, тобто через свідомість, заподіює також і фізичну шкоду. Виділяє моральну шкоду, не пов'язану з фізичним стражданням (коли фізичне страждання не співвідноситься з моральним переживанням); моральний шкоду, пов'язану з фізичним стражданням (коли фізичне страждання співвідноситься з моральним переживанням) (Васильків, 2020: 430).

Л.М. Загоруй формулює поняття наступним чином: «Моральна шкода являє собою сукупність моральних або фізичних страждань, пережитих через протиправне порушення нематеріальних благ і / або немайнових прав громадянина або інших обставин, що мають для нього особистісний характер» (Загоруй, 2020: 195–204).

Відшкодування моральної шкоди є основним захистом нематеріальних інтересів. Говорячи про цивільно-правовий метод захисту нематеріальних інтересів, компенсація моральної шкоди також є формою цивільної відповідальності. Нематеріальні вигоди з метою компенсації, компенсації за майно або нематеріальну шкоду, заподіяну порушенням цих прав або переваг, шляхом виплати жертві щоденної суми, яка завжди призводить до того, що правопорушення тягне збиткові майнові наслідки. Звідси випливає, що компенсація за моральну шкоду призначена не тільки для компенсації збитків, завданих порушенням цивільних прав, а й для істотного впливу на таке порушення цивільних прав. На думку деяких вчених, цивільне право не регулює, а захищає нематеріальні блага і пов'язані з ними особисті немайнові права.

В юридичній літературі утвердилася думка, згідно з якою підставою цивільно-правової відповідальності стає цивільне правопорушення (делікт), що виражаються в скоєнні дії, що зазіхає на належні громадянину нематеріальні блага або порушує особисті немайнові права (Загоруй, 2020: 200–263).

Деякі вчені пишуть, що найбільш поширеними підставами виникнення правовідносин з відшкодування і компенсації є неправомірні шкідливі дії – цивільні правопорушення. Правопорушення (делікт) виступає

підставою настання позадоговірної цивільно-правової відповідальності у формі компенсації моральної шкоди, яка передбачає застосування до порушника майнових санкцій (Васильків, 2020: 430). Це означає, що для компенсації моральної шкоди необхідна наявність загальних умов деліктної відповідальності, що утворюють склад цивільного правопорушення.

В юридичній літературі були висловлені й інші думки щодо заснування деліктної відповідальності. Багато авторів підставою деліктної відповідальності вважають шкоду (наявність шкоди) (Загоруй, 2020: 195–204).

І.А. Бірюков вважає, що підставою деліктної відповідальності є не правопорушення, а лише факт заподіяння шкоди (Бірюков, 2010: 34). Однак заподіяння шкоди може бути і правомірним, і тоді в більшості випадків обов'язок його відшкодувати взагалі не виникає, якщо інше не передбачено законом, наприклад, у разі заподіяння шкоди в стані крайньої необхідності.

Обов'язок відшкодувати правомірно заподіяну шкоду не може розглядатися як захід відповідальності, оскільки вона позбавлена змісту, підстав і функцій відповідальності. Обов'язок відшкодувати правомірно заподіяну шкоду покладається на заподіювача тому, що немає інших способів здійснити захист прав та інтересів потерпілого. Тому законодавець, реалізуючи принцип переважного захисту одного з інтересів, покладає на заподіювача шкоди обов'язок його відшкодувати, оскільки останній зберіг свої або чужі інтереси за рахунок порушення прав потерпілого. Відшкодування правомірно завданої шкоди є способом захисту цивільних прав, підставою виникнення якої є факт правомірного заподіяння шкоди. Крім того, для виникнення зобов'язань по відшкодуванню такої шкоди необхідна наявність спеціального закону, що передбачає обов'язок відшкодувати правомірно заподіяну шкоду.

Інші автори підставою цивільно-правової відповідальності визнають склад цивільного правопорушення в сенсі сукупності загальних, типових умов, наявність яких необхідна для покладання відповідальності на правопорушника. Так, науковці зазначають, що в науці цивільного права вироблені численні теорії щодо того, що є підставою цивільно-правової відповідальності, в той же час універсальною конструкцією, яка отримала визнання в судовій практиці, є склад цивільного правопорушення, який в площині процесуального права набуває форму предмета доказування (Мазур, 2020: 15–17).

Можна дійти висновку, що для надання термінам «умова» і «підстава» функцій термінів, що мають цілком певне значення, під юридико-фактичною підставою деліктних правовідносин слід розуміти вчинення цивільного правопорушення, а під умовами – окремі елементи складу цивільного правопорушення. Основне значення юридичних фактів полягає в тому, що вони служать підставою виникнення, зміни або припинення правовідносин, остільки і цивільне правопорушення вивчається головним чином як юридико-фактична підстава виникнення охоронюваних правовідносин.

Таким чином підставою деліктної відповідальності слід визнати правопорушення, склад якого повинен характеризуватися наявністю наступних умов: протиправної поведінки правопорушника, шкоди, причинного зв'язку між ними і вини правопорушника.

Цивільно-правова відповідальність за спричинення шкоди, в тому числі й нематеріальної (моральної), під час здійснення перевезень залізничним транспортом сформовано в Українському праві на підставі норм Закону України «Про залізничний транспорт», Статуту залізниць України, Правил перевезення вантажу, багажовантажу, пасажирів, пошти, Закону України «Про захист прав споживачів» і деяких інших нормативно-правових актів. Відповідальність перевізника за спричинення шкоди життю та здоров'ю пасажирів під час перевезення, в тому числі й під час перевезення залізничним транспортом, визначається відповідно до положень глави 64 ЦК України. Правові наслідки спричинення моральної шкоди визначаються положеннями глави 82 ЦК України (ст.ст. 1167, 1168), а також ст.ст. 4, 22 Закону України «Про захист прав споживачів». Водночас Закон України «Про залізничний транспорт» та Правила перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України, не місять спеціальних норм про правові наслідки спричинення моральної шкоди під час перевезення залізничним транспортом.

Законодавче закріплення мінімальних розмірів компенсації моральної шкоди може зробити позитивний вплив на ринок обов'язкового страхування відповідальності залізничних перевізників. Нині обов'язкове страхування відповідальності за заподіяння моральної шкоди не здійснюється, оскільки страховики не здатні розрахувати власні ризики в разі здійснення такого страхування і, відповідно, не мають економічного стимулу страхувати відповідальність залізничних перевізників за заподіяння моральної шкоди. Обов'язки страховиків страхувати таку відповідальність призвели б до колапсу на ринку страхування відповідальності залізничних перевізників. Прагнучи мінімізувати власні ризики і не маючи можливості їх точним чином спрогнозувати, страховики стали б завищувати ціни на свої послуги, що негативним чином позначилося б на вартості послуг самих залізничних перевізників. Встановлення мінімальних розмірів компенсації моральної шкоди могло б вирішити цю проблему. У разі законодавчого закріплення таких мінімумів страховики отримали б можливість спрогнозувати свої ризики принаймні в рамках цих сум, що, відповідно, зробило б можливим і економічно доцільним страхування мінімальної відповідальності перевізника на залізничному транспорті за заподіяння моральної шкоди.

Висновки. Пасажир, що постраждав внаслідок затримання або прибуття транспортного засобу, вправі реалізовувати своє право на захист своїх порушених прав, що передбачені, зокрема, Законом України «Про захист прав споживачів» (Закон України «Про захист прав споживачів», 1991), вимагаючи при цьому відшкодування йому моральної шкоди (Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди, 1995; Конституція України, 1996; Церат, 2016: 12). Разом з тим необхідно розробити та класифікувати

підстави відшкодування моральної шкоди пасажиру залежно від того чи іншого виду порушення, яке здійснив перевізник.

У разі заподіяння життя або здоров'я пасажиру залізниця несе перед пасажиром відповідальність за правилами, встановленими главою 82 ЦК України. В інтересах захисту прав пасажирів закон, незважаючи на наявність в даному випадку договору, встановлює для пасажирських перевезень позадоговірну (деліктну) відповідальність залізниці при ушкодженні життя або здоров'я пасажирів.

Існування зазначеного правила пояснюється тим, що перевізник як джерело підвищеної небезпеки відповідає за здоров'я та життя пасажирів, у зв'язку з чим його відповідальність настає незалежно від наявності вини (ст. 1187 ЦК України). У таких випадках законом передбачається можливість відшкодування моральної шкоди за правилами, встановленими чинним законодавством України (Закон України «Про захист прав споживачів», 1991), вимагаючи при цьому відшкодування йому моральної шкоди (Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди, 1995; Церат, 2016: 12; Закон України «Про захист прав споживачів», 1991). Водночас потребує вдосконалення чинного законодавства щодо порядку відшкодування моральної шкоди, завданої пасажирів під час надання послуг з перевезення.

Список використаних джерел:

1. Іваненкова Н.М. Відшкодування моральної шкоди: правозастосування. Закон і бізнес. URL: https://zib.com.ua/ua/125814-vidshkoduvannya_moralnoi_shkodi_privozastosuvannya.html.
2. Кравчук В.М. Підстави відшкодування моральної шкоди, завданої суб'єктом владних повноважень. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки : збірник наукових праць. 2016. № 850. С. 34–38.
3. Крезуб І.О. Проблемні питання застосування законодавства України щодо відшкодування моральної шкоди в судах України. Міністерство юстиції. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_5947.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Матвеев Г. К. Підстави цивільно-правової відповідальності [Текст]. Вибране / упоряд. В. І. Кисіль. Київ : Україна, 2008. С. 200–263.
6. Матяш М. Компенсація за страждання. Що і як. ZN,UA. 20 квітня 2018 р. URL: [tps://dt.ua/SOCIUM/kompensaciya-zastrazhdannya-scho-i-yak-275790.html](https://dt.ua/SOCIUM/kompensaciya-zastrazhdannya-scho-i-yak-275790.html).
7. Мазур М.Р. (2020). Особливості компенсації моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю у кримінальному провадженні. Знання європейського права, (2). С. 73–77.
8. Паліюк В.П. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди : монографія. Вид. 2-е, випр. та доп. Київ : Право, 2000. 272 с.
9. Паліюк В. П. Цивільний кодекс України : взаємодія теорії та судової практики. Новий Цивільний кодекс України : проблемні питання застосування : матер. міжнар. наук.-практ. конф. 14–15 лютого 2008 р. Київ : Поліграф-Експрес, 2008. С. 15–17.
10. Постанова Верховного Суду від 27 травня 2020 року у справі №757/72390/17-ц // URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89578246>.
11. Постанова Верховного Суду від 25 лютого 2020 року у справі №727/6371/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87985027>.
12. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27.02.2009 р. «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text.
13. Постанова Верховного Суду від 25 березня 2020 року у справі №760/19488/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88601314>.
14. Постанова Верховного Суду від 15 квітня 2020 року у справі № 280/1402/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89180567>.
15. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди: Постанови Пленуму Верховного Суду України від 27.03.92 р. № 6. Постанови Пленуму Верховного Суду України у цивільних справах / За заг. ред. В.Т. Маляренко. К. 2004.
16. Проблеми визначення розміру моральної шкоди. Юридична фірма «K&S Partners». URL: http://ua.pravo-ks.com.ua/problemi_viznachennya_rozmr_u_moralno_shkodi_i.
17. Про транспорт: Закон України від 10 листопада 1994 року із змінами внесеними Законом від 21.12.2000 р. *Відомості Верховної Ради*, 2001. № 9. Ст. 68.
18. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31 березня 1995 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>.
19. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи. (Постанова Пленуму Верховного Суду України) № 9. Вилучено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09.
20. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. *Відомості Верховної Ради України*, 1991. № 30. Ст. 379.
21. Про залізничний транспорт: Закон України від 04.07.1996 р. № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 16.05.2021 р).
22. Пушкіна О.В., Тодорошко Т.А., Бочарова М.О. Проблемні аспекти відшкодування моральної шкоди в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* № 1. 2019 С. 62–65.

23. Рішення Європейського суду з прав людини від 8 липня 1986 року (Справа Лінгенса). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_066#Text.
24. Ромовська З. В. Українське цивільне право : Загальна частина. Академічний курс: [підручник]. Київ : Атіка, 2005. 560 с.
25. Статут залізниць України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.1998 р. № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-98-%D0%BF> (дата звернення: 18.01.2021 р).
26. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 40-44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 16.01.2021 р).
27. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/ За ред. С.О. Харитоновна. Харків : Одиссей. 2010. 1080 с.
28. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання [Текст] : підручник / С.С. Бичкова, І.А. Бірюков, Ю.О. Заїка та ін. ; за ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. Київ : КНТ, 2006. 498 с.
29. Цивільне право України: Академічний курс [Текст] : підручник : у 2 т. / А.Ю. Бабаскін, Т.В. Боднар, Ю.Л. Новицький та ін. ; за заг. ред. Я.М. Шевченко. Вид. 2-ге, допов. і переробл. Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2006. Т. 1 : Загальна частина. 696 с.
30. Церат К. Захист честі, гідності та ділової репутації. Особливості доказування в суді. Юридична газета online № 39 (641). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/zahist-chesti-gidnosti-ta-dilovoyi-reputaciyi.html>.
31. Васильків В.І. Забезпечення позову у справах про захист честі, гідності та ділової репутації фізичної особи International scientific e-journal ЛОГОС. ONLINE № 10 (June, 2020) e-ISSN: 2663-4139 KB № 20521-13361P. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.10.15.html>.
32. Загоруй Л.М. Відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями (бездіяльністю) суду (суддів). *Вісник ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка*. 2020. № 2. С. 195–204.

References:

1. Ivanenkova N.M. (2016) Vidshkoduvannya moral'noyi shkody: pravozastosuvannya [Compensation for non-pecuniary damage: law enforcement]. *Zakon i biznes*. zib.com.ua/ua/125814-vidshkoduvannya_moralnoi_shkodi_pravozastosuvannya.html [in Ukrainian].
2. Kravchuk V.M. (2016) Pidstavy vidshkoduvannya moral'noyi shkody, zavdanoyi sub'yektom vladnykh povnovazhen' [Grounds for compensation for non-pecuniary damage caused by a subject of power]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «L'viv's'ka politehnika»*. Seriya: Yurydychni nauky : zbirnyk naukovykh prats'. 2016. № 850. S. 34-38 [in Ukrainian].
3. Krezub I.O. (2020) Problemni pytannya zastosuvannya zakonodavstva Ukrayiny shchodo vidshkoduvannya moral'noyi shkody v sudakh Ukrayiny [Problematic issues of application of the legislation of Ukraine on compensation of moral damage in the courts of Ukraine]. *Ministerstvo yustytysiyi*. [minjust.gov.ua](https://minjust.gov.ua/m/str_5947) Retrieved from https://minjust.gov.ua/m/str_5947. [in Ukrainian].
4. *Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy pryiniaty 28 cher. 1996 roku №254к/96-VR*. [Constitution of Ukraine activity from 28 June 28 1996, №254к/96-VR] *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. 1996. № 30. St. 141. [in Ukrainian]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua.
5. Matvyyev H. K. (2008) Pidstavy tsyvil'no-pravovoyi vidpovidal'nosti [Grounds for civil liability] [Текст]. *Vybrane uporyad. V. I. Kysil' K. : Ukrayina*, 2008. S. 200-263 [in Ukrainian].
6. Matyash M. (2018) Kompensatsiya za strazhdannya [Compensation for suffering] *Shcho i yak*. ZN,UA. 20.04.2018. dt.ua Retrieved from <https://dt.ua/SOCIUM/kompensatsiyaza-strazhdannya-scho-i-yak-275790.html>. [in Ukrainian].
7. Mazur M.R. (2020). Osoblyvosti kompensatsii moralnoi shkody, zavdanoi nezakonnymy rishenniamy, diiamy chy bezdiialnistiu u kryminalnomu provadzhenni [Peculiarities of compensation for non-pecuniary damage caused by illegal decisions, actions or omissions in criminal proceedings]. *Znannya yevropeiskoho prava*, (2), 73-77. [in Ukrainian].
8. Paliyuk V.P. Vidshkoduvannya moral'noyi (nemaynovoyi) shkody [Compensation for moral (non-pecuniary) damage]: monohrafiya. Vyd. 2-e, vypr. ta dop. Kyiv : Pravo, 2000. 272 s. [in Ukrainian].
9. Paliyuk V. P. Tsyvil'nyy kodeks Ukrayiny : vzayemodiya teorii ta sudovoyi praktyky. *Novyy Tsyvil'nyy kodeks Ukrayiny : problemni pytannya zastosuvannya [Civil Code of Ukraine: interaction of theory and judicial practice. New Civil Code of Ukraine: problematic issues]: mater. mizhnar. nauk.-prakt. konf. 14–15 lyutoho 2008 r. K. : Polihraf-Ekspres*, 2008. S. 15–17. [in Ukrainian].
10. *Postanova Verkhovnoho Sudu pryiniaty 27 trav. 2020 roku u spravi №757/72390/17-ts* [The decision of the Supreme Court of May 27, 2020 in case №757 / 72390/17-ts] [reyestr.court.gov.ua](https://reyestr.court.gov.ua/Review/89578246) Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89578246> [in Ukrainian].
11. *Postanova Verkhovnoho Sudu pryiniaty 25 lut. 2020 roku u spravi №727/6371/17* [Judgment of the Supreme Court of 25 February 2020 in case №727 / 6371/17] [reyestr.court.gov.ua](https://reyestr.court.gov.ua/Review/87985027) Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87985027> [in Ukrainian].
12. *Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrayiny № 1 pryiniaty 27 lut. 2009 roku «Pro sudovu praktyku u spravakh pro zakhyst hidnosti ta chesti fizychnoyi osoby, a takozh dilovoyi reputatsiyi fizychnoyi ta yurydychnoyi osoby»* [Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine № 1 of 27.02.2009 "On judicial practice in cases of protection of dignity and honor of an individual, as well as the business reputation of an individual and a legal entity"]. [zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text) Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text [in Ukrainian].
13. *Postanova Verkhovnoho Sudu pryiniaty 25 murch 2020 u spravi №760/19488/19* [Judgment of the Supreme Court of March 25, 2020 in case №760 / 19488/19] [reyestr.court.gov.ua](https://reyestr.court.gov.ua/Review/88601314) Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88601314> [in Ukrainian].
14. *Postanova Verkhovnoho Sudu vid 15. 04.2020 u spravi № 280/1402/19* [Judgment of the Supreme Court of 15 April 2020 in case № 280/1402/19] [reyestr.court.gov.ua](https://reyestr.court.gov.ua/Review/89180567) Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89180567>; [in Ukrainian].

15. Pro praktyku rozhyadu sudamy tsyvil'nykh sprav za pozovamy pro vidshkoduvannya shkody: Postanovy Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrayiny vid 27.03.92 № 6 [On the practice of consideration of civil cases by courts on claims for damages: Resolutions of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of March 27, 1992 № 6.]. Postanovy Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrayiny u tsyvil'nykh spravakh/ Za zah. red. V.T. Malyarenko. K. 2004. [in Ukrainian].
16. Problemy vyznachennya rozmiru moral'noyi shkody. Yurydychna firma «K&S Partners» [Problems of determining the amount of non-pecuniary damage. K&S Partners Law Firm]. ua.pravo-ks.com.ua Retrieved from http://ua.pravo-ks.com.ua/problemi_vyznachennya_rozmr_u_moralno_shkodi_i. [in Ukrainian].
17. Zakon Ukrainy «Pro transport» [Law of Ukraine "On Transport" activity from 16 december 2000, № 233-II]. (2000, December 16). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian]
18. Pro sudovu praktyku v spravakh pro vidshkoduvannya moral'noyi (nemaynovoyi) shkody [On judicial practice in cases of compensation for moral (non-pecuniary) damage]: postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrayiny № 4 vid 31.03.1995 zakon.rada.gov.ua Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>. [in Ukrainian].
19. Pro sudovu praktyku u spravakh pro zakhyst hidnosti ta chesti fizychnoyi osoby, a takozh dilovoyi reputatsiyi fizychnoyi ta yurydychnoyi osoby [On judicial practice in cases of protection of dignity and honor of a natural person, as well as business reputation of a natural and legal person]. (Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrayiny) № 9. zakon.rada.gov.ua Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09 [in Ukrainian].
20. Zakon Ukrainy «Pro zakhyst prav spozhyvachiv» pryiniaty 12 trav. 1991 roku № 1023-XII [Law of Ukraine on Consumer Protection activity from 12 may 1991 № 1023-XII]. (1991, May 12). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian]
21. Zakon Ukrainy «Pro zaliznychnyy transport» pryiniaty 4 lup. 1996 roku № 273/96-VR. [Law of Ukraine on Railway Transport from 4 jul. 1996 № 40]. (2021, May 16). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian]
22. Pushkina O.V., Todoroshko T.A., Bocharova M.O. Problemni aspekty vidshkoduvannya moral'noyi shkody v Ukrayini [Problematic aspects of compensation for moral damage in Ukraine]. Aktual'ni problemy vitchyznyanoi yurysprudentsiyi № 1. 2019. S. 62-65. [in Ukrainian].
23. Rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny vid 08.07.1986 (Sprava Linhensa) [Judgment of the European Court of Human Rights of 8 July 1986 (Lingens case)] zakon.rada.gov.ua Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_066#Text; [in Ukrainian].
24. Romovs'ka Z. V. Ukrayins'ke tsyvil'ne pravo [Ukrainian civil law] : Zahal'na chastyna. Akademichnyy kurs: [pidruchnyk]. K. : Atika, 2005. 560 s. [in Ukrainian].
25. Statut zaliznyts' Ukrayiny : pryiniaty 06 kvit. 1998 roku № 457 [Charter of the Railways of Ukraine from 6 april 1998 №457]. zakon.rada.gov.ua Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-98-%D0%BF> (data zvernennya: 18.01.2021) [in Ukrainian].
26. Tsyvil'nyy Kodeks Ukrayiny : pryiniaty 16 sichnya 2003 roku [The Civil Code of Ukraine from 16 january 2003 № 435-IV]. (2003, January 16). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].
27. Tsyvil'nyy kodeks Ukrayiny: Naukovo-praktychnyy komentar [Civil Code of Ukraine: Scientific and practical commentary]/ Za red. Ye.O. Kharytonova. Kh.: Odissey. 2010. [in Ukrainian].
28. Tsyvil'ne pravo Ukrayiny. Dohovirni ta nedohovirni zobov'yazannya [Civil law of Ukraine. Contractual and non-contractual obligations] [Tekst] : pidruchnyk / S. S. Bychkova, I. A. Biryukov, YU. O. Zaika ta in. ; za red. I. A. Biryukova, Yu. O. Zaiky. K. : Knt, 2006. 498 s. [in Ukrainian].
29. Tsyvil'ne pravo Ukrayiny: Akademichnyy kurs [Civil Law of Ukraine: Academic Course] [Tekst] : pidruchnyk : u 2 t. / A. YU. Babaskin, T. V. Bodnar, YU. L. Novyts'kyy ta in. ; za zah. red. Ya. M. Shevchenko. Vyd. 2-he, dopov. i pererobl. K. : Vyd. Dim "In Yure", 2006. T. 1 : Zahal'na chastyna. 696 s. [in Ukrainian].
30. Tserat K. Zakhyst chesti, hidnosti ta dilovoyi reputatsiyi. Osoblyvosti dokazuvannya v sudi [Protection of honor, dignity and business reputation. Features of evidence in court]. Yurydychna hazeta online №39 (641) yur-gazeta.com Retrieved from <https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/zahist-chesti-gidnosti-ta-dilovoyi-reputatsiyi.html> [in Ukrainian].
31. Vasylyk V.I. Zabezpechennya pozovu u spravakh pro zakhyst chesti, hidnosti ta dilovoyi reputatsiyi fizychnoyi osoby [Securing a lawsuit in cases of protection of honor, dignity and business reputation of an individual] International scientific e-journal LÓHOS. ONLINE № 10 (June, 2020). www.ukrlogos.in.ua Retrieved from <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.10.15.html>; [in Ukrainian].
32. Zahoruy L.M. Vidshkoduvannya moral'noyi shkody, zavdanoyi nezakonnymy rishennyamy, diyamy (bezdiyal'nisty) sudu (suddiv) [Compensation for moral damage caused by illegal decisions, actions (inaction) of the court (judges)]. Visnyk LDUVS imeni E.O. Didorenka. 2020. № 2. S. 195-204. [in Ukrainian].